

Манжетна: А.Гогов, Филмот во Струмичко..., Кинопис 39/40(21), с., 2010

Ацо ГОГОВ

УДК 791-22.079(497.742)

Кинопис 39/40(21), с., 2010

ФИЛМОТ ВО СТРУМИЧКО НА ПРЕМИНОТ МЕЃУ ВЕКОВИТЕ: СКИЦА ЗА БЛИСКОТО МИНАТО И СЕГАШНОСТА

1. Реминисценции

На раскрсницата која води накај Чифлик-маало, на извишениот дел од градот, некаде под ридовите, на самиот агол на улицата, во период од неколку декади, ќе се слеваат поворки луѓе од сите четири страни во потрага по филмски кадри кои светлината од астраионското небо ја порамнуваат со онаа на кино-проекторот. Токму на тоа место на крстосување на светлините земски и на оние другите, филмски светлини, долги години ќе фигурира киното „Балкан” како јавно претпријатие за киноприкажувачка дејност, но и како еден од оние топоси каде што играта не е само игра и има повисока смисла, а филмските ликови се звучни слики кои го запираат здивот. Интересен детаљ е тоа што фронталниот дел на киното, паното со стакло, каде што на црвена сомотна заднина стоеја плакати на филмовите кои се прикажуваат, со обележана саатница на проекциите – тоа пано, значи, како и целиот објект, се наоѓа во коса положба. Таа струмичка косина, која и сега стои непроменета, долго време ќе биде вовед во една правоаголна хоризонтала – онаа на белото филмско платно – уште од 1927 година, кога Ѓуљап Сулејманов ќе го изгради постојаното кино „Балкан” со летна кино-бавча. Низ подотворената врата веднаш до билетарницата, онака скришум, неколку скалила погоре, сиркаа Одри Хепберн, Клерк Гебл и други црно-бели ликови, врамени во рамка, под превезот од стакло. Чекањето проекции на популарни филмови по сè наликуваше на секвенца од експресионистички филм, на „масовка”, на групна сцена во која мноштвото посетители се претопува во сменувањето на светлината од околните улични светилки и темнината од неосветлените делови на улицата. На тие и такви проекции, во преполна сала, филмските кадри што се редеа публиката ги восприемаше не како прост мимезис, како фикција во која солзите и смеата се

одглумени, туку како покажување на самиот живот, како стварност, и тоа беше придружено со аплаудирање, довикување, свиркање; прекинувањето на филмот пак, предизвикуваше негодување, колнење, извикување на комични досетки. Крцкањето на црвените кожни седишта при седнувањето на гледачите, некаде во седумдесеттите и осумдесеттите години од дваесеттиот век, значеше вовлекување на една животна тангента однадвор – внатре, во киносалата, и тука продолжуваше животот како блесок на светло и шуштење на звучници, но и, понекогаш, како плач на мало дете, прегрнување на љубовни парови, шепотење на уво, грицкање семки, па и спиење.

Не е без значење фактот што репертоарот на кино „Балкан” беше во знакот на ноќните проекции, првенствено оние од 18 и 20 часот, додека останатите проекции, онаа од 16 часот, а особено проекциите од 10 и 12 часот, прибираа многу помал број посетители. На тој начин, киното беше одредено од својата ноќна димензија на постоење, имајќи предвид дека ноќта - како што вели филмологот Анри Ажел во нешто подруг контекст - претставува „растворање на лиците, разбивање на категориите, продор на сето она што било придушено, распарчено од структурите на денот”. (...) „Големата ноќна игра ни овозможува стекнување нова власт над светот, но по правилата на некое таинствено искуство...” (Анри Ажел: „Естетика филма”, БИГЗ, Београд, 1978, стр. 66).

Некаде во деведесеттите години на XX век, најмногу како резултат на експанзијата и енормната популарност на видео технологијата, но не и како единствена причина, конечно ќе биде прекинатата киноприкажувачката дејност на кино „Балкан”. По извесен период ќе има обид за повторно обновување на проекциите, но тоа ќе трае кратко, до конечното замирање на киното. На познатото црвено пано и денес, виснати, пожелтени, можат да се видат последните три плакати од филмовите што се прикажале. Како своевидно кратко интермецо, меѓувреме во киноприкажувањето, пред отпочнувањето на еден нов циклус, стои прикажувањето на три филма со Ристо Шишков, во рамките на „Денови на Ристо Шишков”: ЦРНО СЕМЕ, МАКЕДОНСКА КРВАВА СВАДБА и НЕЛИ ТИ РЕКОВ – од 22 до 24 октомври 1992 година.

2. Факти

Во периодот од 2005 година започнува нова еманаџија на филмскиот флуид на просторот на Струмичко. На 28 мај 2005 година, во локалот „Ловиште”, јавно е промовирана идејата за Меѓународен фестивал на краток и документарен филм „Астерфест”, а истата година, од 24 до 26 јуни, е одржано и првото промотивно и ревијално издание на фестивалот. Тоа воедно претставува и започнување на процесот на освојување нови кинематички простори. Покрај традиционалните локации за киноприкажување, како што се: Центарот за култура „Антон Панов”, Домот на техничка култура и Домот на АРМ, филмски проекции, во рамките на фестивалот, ќе се одржуваат и во: Старото забавиште, Терма Банско, Музејот на град Струмица, Малиот парк, манастирот Св. Богородица Елеуса (Милостива) во Велјуса; во хотелите: „Тивериопол“, „Илинден” и „Цар Самоил”. Кога се работи за локалитетите како античката Терма во Банско и манастирот во Велјуса како нови кинематички простори, важен е спојот помеѓу старото и новото, обидот на топосите кои функционираат првенствено како историски одредници да им се даде и една новременска назнака преку киноприкажувањето. Преку тоа практично самиот фестивал, покрај својата насоченост кон кинематографијата од Југоисточна Европа, настојува како своја подлога да го има токму локалното поднебје како рамка која ги врамува филмските приказни, домашни и странски; крстосување и средба на различни автори, различни јазици и филмови на што е можно повеќе локации.

Веќе првата година од одржувањето на „Астерфест” ќе бидат прикажани околу шеесет филма од Југоисточна Европа, со посебно фокусирање на современите филмски и видео форми на унгарскиот филм. Важен сегмент е и симпозиумот одржан таа година, нешто порано, како своевиден вовед во филмската програма, со наслов „Старите ѕвезди на новиот екран” – обид да се воспостави поврзувачката линија помеѓу она што претставува филмска класика и современиот социо-културен контекст во кој филмот има своја рецепција; обид, конечно, да се ослободи филмската уметност од стапицата на ефемерноста и тривијалноста и повторно да се доживее како „митски” настан. Во 2006 година, во рамките на второто издание на „Астерфест”, ќе бидат прикажани повеќе филмови, а значајно место има прикажувањето на блок филмови од Кипар. Таа година се воведени и повеќе фестивалски награди. Наградата

„Златна потковица” ќе ја добие косовскиот филм ПОДИГРУВАЊЕ на Илбер Мехмедалиу и Едон Ризваноли. „Сребрената потковица” ќе ја добие филмот СЕВДАХ на босанската авторка Мира Ердевички. „Бронзената потковица” ќе ја добие унгарскиот филм НОВО ЕЛДОРАДО на Тибор Кочиш. Воедно, почнувајќи од 2006 година, ќе се доделува и наградата за врвни остварувања во авторскиот филм - „Астер”, а истата таа година наградата ќе ја добие македонскиот режисер Бранко Гапо. Специјалната награда „Стар златен проектор” ќе ја добие Стефан Шашков за филмот БОИ ВО ВРЕМЕТО.

Наредната 2007 година, во периодот од 31 мај до 4 јуни, ќе се одржи третиот по ред „Астерфест”, под мотото „Откривање нови кинематички простори”. Наградата „Астер” ќе ја добие војводинскиот автор Карољ Вичек, а трите награди – „Златна,” „Сребрена” и „Бронзена потковица” – ќе ги добијат филмовите: БАБИЧКИ НА РЕВОЛУЦИЈАТА на Петра Селишкар; ШЕЌЕРЕН ГРАД на Кимон Цакирис; и КРАЈНА СУРОВОСТ на Росен Елезов. Наградата „Стар златен проектор” ќе ја добие филмот ДЕВОЈЧЕТО СО ХАРМОНИКА на Билјана Гарванлиева. Таа година ќе се додели и наградата „Мувиленд” за најдобар краток филм од одредена кинематографија. Во рамките на прикажаните кратки албански филмови, наградата „Мувиленд” ќе ја добие филмот НАПУШТЕН РАЈ на Ено Милкани.

Четвртото издание на „Астерфест” во 2008 година ќе се одржи под мотото „Безгранични филмски видовици”, во знак на 90-годишнината од првата филмска проекција во Струмица. Најуспешни ќе бидат филмовите: ПРОБЛЕМОТ СО КОМАРЦИТЕ на Андреј Паунов, ДОМА на Ѓорче Ставрски и СРПСКИ ШАЈКИ на Димитар Анакиев, кои ќе ги добијат трите награди „Потковица”. Наградата „Астер” ќе ја добие познатиот хрватски режисер Лордан Зафрановиќ, кој ќе претседава со жири-комисијата и ќе присуствува на прикажувањето на омажот кратки филмови, чиј автор е тој самиот. Во категоријата „Мувиленд”, за најдобар краток романски филм ќе биде прогласен БРАНОВИ на Адријан Ситару. Истата година ќе биде востановена и наградата за најдобар странски краток игран филм, а неа ќе ја добие филмот БОЛЕН на Мајк Ример. Специјалната награда „Стар златен проектор” ќе ја добие филмот ТОНЕЧКО СЕЛЮ на Мартон Ширмај.

Во 2009 година ќе се одржи петтиот „Астерфест“, под мотото „Југоисточни приказни“. Рангел В`лчанов од Бугарија ќе ја добие наградата за врвни остварувања во авторскиот филм - „Астер“. Филмот НАГОРЕ на Георги Лазаревски ќе ја добие „Златната потковица“; „Сребрена потковица“ – филмот ИНФОРМАТИВНИ ПРИКАЗНИ на Намик Кабил; „Бронзена потковица“ – РЕНЕ на Хелена Трештикова. За најдобар краток српски филм во категоријата „Мувиленд“ ќе биде прогласен ТОЧКА НА ПРЕКИН на Игор Тохол, а признанието за најдобар странски краток филм ќе го добие филмот ПТИЧКИ на исландскиот автор Рунар Рунарсон. Нововостановената награда „Ацо Алексов“ ќе ја добие филмот ИЗГРЕЈСОНЦЕ на Ѓорче Ставрески. Специјалната награда „Стар златен проектор“ ќе ја добие филмот БОРОВИНКИ ОД БРОД на Ерик Фуско од Холандија.

Паралелно со прикажувањето филмови на „Астерфест“, почнувајќи од 2007 година, ќе започне и континуираното редење филмски сеанси по иницијатива и во организација на Тивериополската филмска алијанса, со режисерот Горан Тренчовски како нејзин *spiritus movens*. Во 2007 година ќе биде прикажан филмот ЗАТЕМНУВАЊЕ на Жорж Мелиес, снимен пред цело едно столетие, како и документарецот СРЕДНОВЕКОВНИТЕ ФРЕСКИ ВО МАКЕДОНИЈА на Кочо Недков, снимен пред точно 50 години. Наредната година следуваат повеќе филмски сеанси во кои е видлива интенцијата за проникнување на домашниот македонски филм и остварувањата од странски автори, такви кои веќе се сметаат за класични. Во јануари и февруари 2008 година е остварено едно ретроспективно видување на македонскиот филм, навраќање на неговите почетоци; настојување она што првенствено фигурира како архивски материјал и ретко се прикажува – повторно да биде актуелизирано. Така, најпрвин ќе бидат прикажани филмовите: КОМИТСКА ЛЕГЕНДА и СОНЦЕ ЗАД РЕШЕТКИ (последниот според новела на Славко Јаневски). А во февруари, како надоврзување, ќе бидат прикажани и филмовите: ЖИТО ЗА НАРОДОТ, БУНТ НА КУКЛИТЕ и ПОДАРОК ОД ВЕСЕЛИОТ МОЛЕР. Посетителите на тој начин ќе добијат можност да ги проследат самите почетоци на македонската кинематографија, црно-белите кадри кои евоцираат поинаков сензибилитет и друго време. Во април истата година, на локалните ТВ-станции, како поместување од киноприкажувачкиот простор на телевизискиот екран, ќе бидат прикажани инсерти од филмот АНДРЕЈ

РУБЉОВ на Андреј Тарковски. Во јуни, пак, ќе биде прикажана ретроспектива на филмови на еден од најзначајните претставници на новиот германски филм од 70-тите и 80-тите години – „романтичниот анархист” Рајнер Вернер Фасбиндер. Темноцрвениот плакат и брошурата со филмската програма - на кои фигурира згрченото и копнежливо лице на Фасбиндер – остануваат како своевидно хартиено сведоштво за средбата на струмичката публика со приказните за Лили Марлен, Марија Браун и Вероника Фос.

Во октомври истата година, во Малата сала на Центарот за култура „Антон Панов” ќе бидат прикажани два кратки филма од македонски автори, со присуство на авторите и дел од актерската екипа. Тоа се филмовите: ИСКУШЕНИЕ во режија на Бранко Костески; и ЧАРЛИ ПАРКЕР, ЛЈУБОВ МОЈА во режија на Аљоша Симјановски. Кон крајот на годината, пак, ќе бидат проектирани три филма од струмички автори: СЕКС, ДРОГА И РОКЕНРОЛ на Јани Бојаци; ПИШТА на Киро Урдин; АДИОС на Горан Тренчовски.

Во 2009 година, на 27 февруари, ќе бидат прикажани кратки филмови од браќата Манаки, а на 28 и 29 март, во Домот на АРМ, ќе се прикаже циклус вестерн филмови, со ТОЧНО НАПЛАДНЕ како филм со кој ќе започне циклусот. Извонреден впечаток кај публиката ќе остави краткиот филм ВРАТА на ирската режисерка Хуанита Вилсон, која ќе присуствува на проекцијата и ќе ги сподели, преку неформален разговор со публиката, своите искуства при креирањето на филмот. На 12 и 13 декември, во Домот на АРМ, ќе се прикаже циклус норвешки филмови поврзани со името на норвешкиот писател Кнут Хамсун. Како прилог кон одбележувањето на 20-годишнината од смртта на Семјуел Бекет, ќе се прикаже дваесетминутниот ФИЛМ, работен според сценарио на Бекет, со Бастер Китон во насловната улога. Треба да се истакне дека најголемиот број од наброените програми се реализирани во соработка со Кинотеката на Македонија.

Во јануари 2010 година беше прикажан мал циклус филмови за Исус од Фердинанд Зека, а на 23 март оваа година беше прикажан документарниот филм ДУХОТ НА ТАТКО МИ, посветен на Ристо Шишков, во режија на Горан Тренчовски – обид за документаристичко препрочитување на еден од најзначајните актери на македонскиот XX век.

3. Неговото височество Авторот

Филмот во пост-кино „Балкан” периодот во Струмичко, може да се рече, е обележан со свртување кон она што значи авторски филм, преку реализирање на повеќе тематски циклуси, а тоа истовремено значи и настојување кругот на гледачи филмот да го доживее како естетски феномен. Таа цикличност, така да се рече, од своја страна е обележана со обидот да се воспостават паралели и допирни точки меѓу различни кинематографии; интенција за поврзување на старите филмски кадри, оние минато-вековните, веќе видени, како дел од филмската меморија на поединецот, со оние новите – филмските кадри кои допрва се снимаат во реонот на Југоисточна Европа. Неговото височество Авторот, преку кратката филмска форма, во современ контекст, станува раскажувач на приказни кои треба да го имаат дејствието на ударна игла – со минимален број знаци (аудитивни, визуелни) треба да го соголи животот до неговата суштина и да се препознае како перфекционистичка уметност, еквивалентна на книжевната хаику форма.